

Dorota Karpiel¹

Przestępczość zorganizowana

Streszczenie:

Problematyka przestępczości zorganizowanej od kilkudziesięciu lat jest przedmiotem rozmaitych debat na forach międzynarodowych. Dokonanie analizy zjawiska przestępczości zorganizowanej, jej stanu, dynamiki i struktury łączy się w pierwszym rzędzie z potrzeby wypracowania odpowiedniej definicji tego pojęcia. Autorka bada orzeczenia sądów na temat przestępczości zorganizowanej, skupiając się także na rozmiarze i strukturze tego zjawiska, zgłębiając źródła prawa polskiego. Celem niniejszej pracy jest scharakteryzowanie owego zjawiska i wskazanie jego głównych rodzajów.

Słowa kluczowe: Przestępczość zorganizowana, świadek koronny, zorganizowana grupa przestępcza, rozmiar przestępczości zorganizowanej, struktura przestępczości zorganizowanej

1. Pojęcie przestępczości zorganizowanej

Problematyka przestępczości zorganizowanej od kilkudziesięciu lat jest przedmiotem rozmaitych debat na forach międzynarodowych. Dokonanie diagnozy zjawiska przestępczości zorganizowanej, jej stanu, dynamiki i struktury łączy się w pierwszym rzędzie z potrzeby wypracowania odpowiedniej definicji tego pojęcia. Nie jest to zadaniem

¹ Dorota Karpiel, magister prawa, ukończyła studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, Wydział Prawa i Administracji, kierunek prawo, praca magisterska w katedrze prawa ustrojowego porównawczego, temat pracy „Organy władzy wykonawczej”, pod kierunkiem prof. dr hab. M. Grzybowski. Ukończyła studia podyplomowe w 2010-2011 roku na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie – prawo gospodarcze. Ukończyła studia podyplomowe pedagogiczne od 2011-2013 roku w Małopolskim Centrum. Jest na czwartym roku studiów doktoranckich kierunek: nauki prawnicze, na Uniwersytecie Jagiellońskim, otworzyła przewód doktorski w Katedrze Kryminalistyki pod kierunkiem prof. dr hab. Janiny Błachut. Praca nosi tytuł „Zróźnicowanie zjawiska przestępczości ze względu na płęć sprawcy”.

łatwym. Wszelkie próby definicyjnego ujęcia fenomenu przestępczości zorganizowanej natrafiają, z powodu jej szczególnego charakteru, na trudności².

Przestępczość zorganizowana jest zjawiskiem złożonym w ramach, którego nielegalne struktury obejmują swoją kontrolą wiele dziedzin życia społeczno-gospodarczo-politycznego. Część z nich specjalizuje się w popełnianiu przestępstw w wybranych – najcięższych kategoriach, a pozostałe prowadzą tak zwaną działalność wielokierunkową (multiprzestępczą)³.

Pojęcie przestępczości zorganizowanej powstało w Stanach Zjednoczonych (*organized crime*) – po raz pierwszy zostało one użyte w latach 50. XX wieku i odnosiło się do scentralizowanej organizacji przestępczej, składającej się z osób pochodzenia włoskiego (w nawiązaniu do amerykańskich odpowiedników włoskiej mafii). Oczywiście mafia (nie tylko mafia włoska) nie jest jedynym przykładem przestępczości zorganizowanej – wręcz przeciwnie, istnieje bardzo wiele jej rodzajów.

W Stanach Zjednoczonych definicja przestępczości zorganizowanej została opracowana w 1966 roku przez Komisję Specjalną ds. Stosowania Prawa i Wymiaru Sprawiedliwości.

Zorganizowane przestępstwo jest rodzajem sprzysiężenia o rozbudowanej, wieloosobowej strukturze, opartego na wewnętrznej hierarchii, dyscyplinie i żelaznych regułach postępowania, które prowadzi planową działalność typu „biznesu”, zmierzającą do opanowania i monopolizacji określonych sfer ekonomii (zwłaszcza w dziedzinie handlu, usług, obrotu kapitałem). Podkreśla się, że działania obejmują zarówno czyny nielegalne, jak też stosowanie nielegalnych środków (szantaż, korupcja) do osiągnięcia legalnych celów⁴.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że takie ujęcie przestępczości zorganizowanej, choć dalekie od powszechnie uznawanego europejskiego wzorca definicyjnego, posiada tę zaletę, że jego stosowanie uzależnione jest od danej potrzeby i oceny sytuacji, co z kolei pozwala na bieżąco dostosowywać go do wymogów danego postępowania karnego⁵.

Komisja Europejska i Grupa Ekspertów ds. Przestępczości Zorganizowanej Rady Europy przyjęły, że przestępczość zorganizowaną stanowi „współpraca trzech lub więcej osób, przez dłuższy lub nieokreślony czas, podejrzanych lub skazanych za popełnienie poważnych przestępstw kryminalnych, w celu uzyskania korzyści lub władzy”⁶.

Aktualnie w Niemczech pod pojęciem przestępczości zorganizowanej (*Organisierte Kriminalität*) rozumie się np.

planowane, określone na osiągnięcie zysku lub władzy popełnianie przestępstw, które pojedynczo lub łącznie charakteryzują się znacznym ciężarem gatunkowym,

² E.W. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana*, Warszawa 2011, s. 23.

³ *Ibidem*, s. 83.

⁴ R. Godson, W.J. Olson, *International Organized Crime*, Washington 1993.

⁵ Z. Rau, *Podstawy prawne zwalczania amerykańskiej przestępczości zorganizowanej – unormowania Racketeer Influenced and Corrupt Organizations*, Prok. i Pr. 2000, z. 12, s. 43.

⁶ Konwencja na sesji pięćdziesiątym piątym Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych w 2000 roku.

którym – na zasadzie podziału zadań – przez dłuższy lub nieoznaczony czas z wykorzystaniem zawodowych lub zbliżonych do zawodowych struktur, z użyciem przemocy lub innych środków zastraszenia, wywierając wpływ na politykę, media, administrację publiczną, wymiar sprawiedliwości i gospodarkę, zajmują się wspólnie, co najmniej dwie osoby⁷.

O postępującym w szybkim tempie odmitologizowaniu fenomenu definicji przestępczości zorganizowanej w Polsce przesądziły nowe realia polityczne i gospodarcze, które wpłynęły na zmianę struktury i metod popełnienia przestępstw. Potrzeba wypracowania tego rodzaju definicji tej przestępczości stała się szczególnie paląca w działaniach zmierzających do utworzenia w Komendzie Głównej Policji Biura do Walki z Przestępczością Zorganizowaną.

W literaturze przedmiotu przez pojęcie przestępczości zorganizowanej rozumie się działania związków przestępczych zorganizowanych z chęci zysku, dla dokonywania różnych przestępstw, zarówno kryminalnych, jak i gospodarczych, z prawdopodobnym użyciem siły, szantażu i korupcji, których celem jest wprowadzenie nielegalnych zysków w oficjalny obrót.

Jednocześnie do tego pojęcia zostało wyodrębnionych kilka cech charakterystycznych dla tej przestępczości: działalność z chęci zysku lub żądzy władzy; działalność bezterminowa lub długoterminowa; podział ról, zadań lub kompetencji między członkami grupy; specjalna hierarchia; dyscyplina i wewnętrzna kontrola członków grupy przestępczej; stosowanie przemocy lub innych środków zastraszania; popełnianie przestępstw o znacznym ciężarze gatunkowym; działalność w skali międzynarodowej; pranie brudnych pieniędzy; wywieranie wpływu na politykę administracji i organy ścigania⁸.

W obowiązującym kodeksie karnym z 1997 r. pojęcie przestępczości zorganizowanej mieści się w art. 258 k.k. W treści artykułu przewidziana jest karalność różnych form zaangażowania w działalność zorganizowanych struktur przestępczych. Przepis ten wyróżnia przy tym dwie odmiany takich struktur – znany polskiemu prawu karnemu od kodeksu karnego z 1932 r. związek przestępny oraz wprowadzoną do kodeksu karnego z 1969 r. po raz pierwszy w 1995 r.⁹ zorganizowaną grupę przestępczą¹⁰. Co przy tym charakterystyczne, zorganizowana grupa przestępcza w praktyce orzeczniczej, już pod rządami kodeksu karnego z 1997 r., „wyparła”, jak się wydaje, związek przestępny.

Taki wniosek można wyprowadzić analizując orzecznictwo sądów apelacyjnych i Sądu Najwyższego odnoszące się do przestępstw z art. 258 k.k.

⁷ E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej*, Warszawa 1992, s. 25; Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kraków Zakamycze 2002, s. 44-45.

⁸ E.W. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana...*, s. 30.

⁹ Ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz o podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywn i nawiązek w prawie karnym (Dz.U. nr 95 poz. 475).

¹⁰ Pojęcie to występowało jednak już wcześniej w prawie karnym w tzw. dużym dekrete marcowym z 1953 r. (dekret z dnia 4 marca 1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej, Dz.U. nr 17 poz. 68) oraz w ustawach karnych skarbowych z 1960 i 1971 r. (bliżej na ten temat, zob. A. Michalska-Warias, *Zwalczanie zorganizowanych form przestępczości w prawie karnym obowiązującym na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Lublin 2008, s. 124-127).

Wśród kilkudziesięciu orzeczeń odnoszących się do wykładni przepisów z art. 258 k.k., zaledwie w kilku rozważaniach sądów pojawiło się pojęcie związku mającego na celu popełnienie przestępstwa, przy czym niemal wszystkie te orzeczenia pochodziły z pierwszych lat obowiązywania kodeksu karnego. Najstarsze z tych orzeczeń to wyrok SN z dnia 3 września 1998 roku¹¹. Dwa kolejne to wyroki sądów apelacyjnych: w Katowicach – z dnia 14 października 1999 r.¹² oraz w Lublinie – z dnia 15 maja 2003 r.¹³, przy czym w tym ostatnim poruszona została kwestia odróżnienia od siebie grupy i związku przestępczego.

Sąd Apelacyjny w Lublinie wskazał, że „grupa przestępcza stanowi luźniejszą formę organizacyjną niż związek przestępczy. Stąd też rozstrzygnięcie o tym, czy mamy do czynienia ze zorganizowaną grupą, czy związkiem przestępczym, powinno opierać się na rozpatrywaniu tej kwestii w aspektach funkcjonalnym oraz strukturalnym”.

Z treści uzasadnienia tego orzeczenia wynika zresztą, że zarzut ostatecznie przypisany był zarzutom brania udziału w zorganizowanej grupie przestępczej, a nie w związku przestępczym. W podobnym kontekście (dla podkreślenia cech charakterystycznych grupy) o związku przestępczym wspominał też ostatnio SA we Wrocławiu w uzasadnieniu wyroku z dnia 6 czerwca 2012 r.¹⁴

W praktyce zarzut uczestniczenia w związku przestępczym jest zatem formułowany niezwykle rzadko. Wynika to niewątpliwie z faktu, że udział w obu formach struktur przestępczych określonych w art. 258 k.k. zagrożony jest identycznymi karami, a wskazanie jednoznacznych kryteriów odróżniania od siebie zorganizowanych grup przestępczych i związków przestępczych jest dość trudne. To zaś powoduje, że z punktu widzenia oskarżyciela publicznego oraz sądu, rozwiązaniem „bezpieczniejszym” procesowo jest zarzucenie, a następnie przypisanie sprawcy ewentualnego udziału w zorganizowanej grupie przestępczej, która – jak zgodnie przyjmuje się w doktrynie¹⁵ i orzecznictwie – stanowi słabiej zorganizowaną strukturę przestępczą niż związek, a tym samym nie wymaga udowodnienia tak wielu elementów istnienia dobrze funkcjonującej struktury organizacyjnej, jak w przypadku związku przestępczego.

W orzecznictwie – pod rządami k.k. z 1997 r. – utrwalił się także pogląd, zgodnie z którym przestępstwo udziału w zorganizowanej grupie przestępczej ma charakter trwały, z czym łączy się z kolei konieczność wskazania przez sąd, jaki okres przynależności sprawcy do takiej grupy przestępczej obejmuje skazanie.

Zwrócił na to uwagę SN m.in. w uzasadnieniu wyroku z dnia 8 lutego 2011 r.¹⁶, w którym podkreślono, że czyn z art. 258 § 1 k.k. stanowi „przestępstwo o charakterze

¹¹ Sygn. V KKN 331/97, Prok. i Pr. 1999, dodatek „Orzecznictwo”, nr 2, poz. 4.

¹² Sygn. II AKA 221/99, Prok. i Pr. 2000, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 18.

¹³ Sygn. II AKA 146/02, Prok. i Pr. 2004, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 19.

¹⁴ Sygn. II AKA 128/12, LEX nr 1213763.

¹⁵ M. Mozgawa [w:] *Kodeks karny. Praktyczny komentarz*, red. M. Mozgawa, Warszawa 2010, s. 528; T. Bojarski, *Odpowiedzialność karna za niektóre formy przestępczości zorganizowanej*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2003, nr 1, s. 20–21; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 555.

¹⁶ Sygn. IV KK 124/10, Biul. PK 2011, nr 8, poz. 7.

trwałym, gdyż stan bezprawny utrzymuje się tak długo, jak długo trwa przynależność do grupy i nie wymaga dokonywania innych działań¹⁷.

Ważną kwestią, która nieustannie powraca w orzecznictwie sądów, jest określenie cech świadczących o tym, że dana zbiorowość ludzka przybrała postać zorganizowanej grupy przestępczej. Jak się wydaje, kilka takich cech charakterystycznych zorganizowanej grupy przestępczej nie budzi żadnych wątpliwości w orzecznictwie. Są to zresztą cechy powszechnie wskazywane także przez doktrynę.

Nie ulega wątpliwości, że aby daną zbiorowość uznać za grupę w rozumieniu art. 258 k.k., musi ona liczyć minimum trzech członków. W uzasadnieniu wyroku z dnia 20 grudnia 2006 r.¹⁸ Sąd Najwyższy wskazał, że

zorganizowana grupa przestępcza musi składać się, z co najmniej trzech osób.

Nie oznacza to jednak, że za przestępstwo określone w art. 258 § 1 k.k. muszą być skazane co najmniej trzy osoby. Możliwe jest skazanie nawet jednej osoby, jeżeli ustalone zostało, że wypełniła ona znamiona przestępstwa określonego w tym przepisie. Inni członkowie zorganizowanej grupy mogą zostać skazani w innym postępowaniu (także przed sądem innego kraju), ale nie jest to niezbędne. Ustalenia, że dana osoba działała w zorganizowanej grupie przestępczej dokonuje samodzielnie sąd w postępowaniu przeciwko tej osobie i nie musi w tym celu dysponować wyrokami skazującymi dalszych członków grupy¹⁹.

Nie budzi też wątpliwości w orzecznictwie to, że zorganizowana grupa przestępcza musi wykazywać się pewną trwałością w czasie. Na konieczność posiadania przez grupę trwałej struktury zwrócił np. uwagę SA w Katowicach w uzasadnieniu wyroku z dnia 8 grudnia 2010 roku²⁰.

Cechą charakterystyczną grupy, co do której, z uwagi na samo brzmienie przepisu, nie ma i nie może być żadnych wątpliwości, jest posiadanie przez nią struktury organizacyjnej. Jednak to, jakie cechy grupy *in concreto* świadczą o tym, że jest ona w odpowiednim stopniu zorganizowana, stanowi już przedmiot rozbieżnych wypowiedzi sądów. Dość mocno podkreśla się w orzecznictwie, że zorganizowana grupa przestępcza to coś więcej niż tylko współsprawstwo.

Zwrócił na to uwagę ostatnio SA we Wrocławiu w wyroku z dnia 6 czerwca 2012 r.²¹, w uzasadnieniu, którego stwierdził:

Do bytu zorganizowanej grupy przestępczej potrzebne jest coś więcej niż samo porozumienie. Grupa przestępcza jest również czymś więcej od współsprawstwa, a stanowi zaś luźniejszą formę organizacyjną niż związek przestępczy. Grupa przestępcza składać się musi, z co najmniej trzech osób i cechować się powinna pewnym

¹⁷ Wyrok SN z dnia 22 maja 2007 r., sygn. Wa 15/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1123.

¹⁸ Sygn. IV KK 300/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2551.

¹⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 19 grudnia 2003 r., sygn. II AKa 257/03, Prok. i Pr. 2004, dodatek „Orzecznictwo”, nr 10, poz. 20.

²⁰ Sygn. II AKa 181/10, KZS 2011, nr 5, poz. 79. Zob. też wyrok SA w Katowicach z dnia 16 lipca 2009 r., sygn. II AKa 150/09, KZS 2009, nr 9, poz. 67.

²¹ Sygn. II AKa 128/12, LEX nr 1213763.

zorganizowaniem, a także powinna posiadać założony cel polegający na wielokrotnym popełnianiu przestępstw.

To ostatnie stwierdzenie dotyczące celu grupy, którym powinno być wielokrotne popełnianie przestępstw, opisuje to, co zapewne jest regułą w praktyce, jednak należy podkreślić, że z brzmienia art. 258 § 1 k.k. jednoznacznie wynika, że tak zorganizowana grupa, jak i związek, mogą mieć na celu popełnienie tylko jednego przestępstwa²².

2. Rozmiar i struktura zjawiska w Polsce

Przestępczość zorganizowana obejmuje różne dziedziny życia publicznego i gospodarczego. Na podstawie policyjnego rozpoznania oraz statystyk można wyróżnić wiele kierunków polskiej przestępczości zorganizowanej. Podstawowe to: obrót i handel narkotykami, pranie brudnych pieniędzy, działania korupcyjne. Rozwój czarnego rynku walutowego stwarzał możliwość osiągnięcia dużych zasobów finansowych, które mogły zostać zainwestowane w nowe działania przestępcze.

Przekształcenia własnościowe, rozwój systemu bankowego i giełdowego, zwiększenie wymiany towarowej z zagranicą, powstawanie wielu spółek i firm przy niespójności lub braku przepisów prawa przyczyniły się do zwiększenia przestępczości.

Następowały zmiany w strukturze przestępczości, stosowanie przemocy i brutalizacja (posługiwanie się bronią palną) stawały się coraz bardziej powszechne. W latach 90-tych pojawiły się zabójstwa na zlecenie, które były związane z przestępczością porachunkową, występowały przypadki sprowadzenia niebezpieczeństwa powszechnego poprzez powodowanie eksplozji materiałów wybuchowych a także podpalenia. Motywy tego rodzaju przestępczości były różne – załatwianie porachunków, które wynikały z konfliktów na tle działalności przestępczej, wymuszanie haraczy, odzyskiwanie długów.

W połowie lat 90. nasilały się przypadki wymuszenia haraczy za tzw. ochronę, której ofiarami stawały się najczęściej osoby prowadzące działalność gospodarczą typu usługowego. Działalność gangów zajmujących się wymuszeniami często polegała na podszywaniu się pod firmy ochroniarskie. Zwalczanie tego typu przestępczości było utrudnione ze względu na fakt, iż ludzie z różnych przyczyn nie zgłaszali tego przestępstwa organom ścigania²³.

W Raporcie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 1999 r. (*Stan bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego 1999 r.*) za bardzo niekorzystne zjawiska w strukturze przestępczości uznano:

- nasilenie tzw. przestępstw porachunkowych, czyli zabójstw, rozbojów, pobić, terroryzmu kryminalnego; nowymi kryminologicznymi kategoriami najcięższych

²² A. Michalska-Warias, *Przestępczość zorganizowana i prawnokarne formy jej przeciwdziałania*, Lublin 2006, s. 273–274. Por. też wyrok SN z dnia 16 stycznia 2008 r., sygn. IV KK 389/07, Prok. i Pr. 2008, dodatek „Orzecznictwo”, nr 11, poz. 10, w uzasadnieniu, którego sąd ten wskazał: „Ustawodawca nie określił minimalnego czasu wymaganego do wypełnienia znamienia udziału w zorganizowanej grupie. Grupa taka może powstać dla popełnienia już tylko jednego przestępstwa”.

²³ A. Marczyk, *Główne Rodzaje Przestępczości Zorganizowanej*, SCIENTIFIC JOURNAL FOR STUDENTS AND PHD CANDIDATES 2/2013, s. 94.

przestępstw stały się zabójstwa na tle porachunków finansowych oraz zabójstw na zlecenie, które często popełniane są przez zawodowych zabójców;

– zwiększenie liczby oraz pogłębienie profesjonalizacji grup przestępczych, coraz więcej przestępstw zarówno o charakterze kryminalnym, jak i gospodarczym jest dokonywanych grupowo w zorganizowany i zaplanowany sposób²⁴.

Na dalsze kształtowanie się przestępczości zorganizowanej w Polsce miało wpływ przystąpienie do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. i łączące się z tym otwarcie granic. Stworzyło to dobre warunki do organizowania się międzynarodowych grup przestępczych zajmujących się m.in. handlem narkotykami. Wzrosła korupcja wśród funkcjonariuszy celnych, która była już widoczna w połowie 2005 r. W związku ze znacznym różnicowaniem cen wyrobów tytoniowych, wzrosła przestępczość w dziedzinie przemytu papierosów i zakładanie nielegalnych fabryk tytoniowych i także alkoholowych. Polska coraz częściej postrzegana jest jako kraj produkcji i nielegalnego tranzytu wyrobów tytoniowych. Nielegalnej produkcji, dystrybucji oraz przemytowi papierosów towarzyszą też inne przestępstwa, jak np. nielegalny obrót surowcami do ich produkcji, fałszerstwa dokumentów, przestępstwa celno-skarbowe.

W ciągu ostatnich kilkunastu lat widać także istotne zmiany w zjawisku narkomanii w Polsce. Od początku lat 90-tych Polska stała się ważnym krajem tranzytowym na międzynarodowym szlaku przemytu. Istotne znaczenie ma tu centralne położenie naszego kraju, gdzie przebiegają główne trasy przewozu heroiny

twz. szlakiem bałkańskim z rejonów tzw. Złotego Trójkąta (Birna, Tajlandia, Laos) i Złotego Półksiężycza (tj. z Turcji, Pakistanu i Afganistanu), kokainy z Ameryki Południowej, haszyszu i marihuany z Maroka i Nigerii. Dogodne szlaki komunikacyjne – lądowe, morskie, powietrzne, a zarazem otwarcie granic powoduje stale zwiększający się przepływ towarów i ludzi, a co za tym idzie – możliwości przemytu²⁵.

Polska Policja stała się członkiem m.in. Międzynarodowej Konferencji Antynarkotykowej (International Drug Enforcement Conference) w 2006 r. w Kanadzie. Przystąpienie do IDEC – platformy współpracy międzynarodowej w zakresie ścigania przestępczości związanej z produkcją, nielegalnym obrotem, przemytem i użytkowaniem – pozwoli skuteczniej rozwiązywać problemy strategiczne zwalczania przestępczości narkotykowej.

W ramach tych działań polska Policja od 1990 roku gromadzi i analizuje informacje dotyczące nielegalnych laboratoriów i tras przemytu. Wzajemne przekazywanie umiejętności i doświadczeń w tym zakresie pomiędzy państwami a także poszerzanie źródeł wymiany informacji przyczyniło się do skuteczniejszego działania Policji²⁶.

Działalnością przestępczą, która stanowi wielki biznes i cały czas się rozrasta, jest handel ludźmi. Dnia 16 września 2003 r. Rada Ministrów przyjęła Krajowy Program Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi, który został opracowany przez powołany

²⁴ <http://www.mswia.gov.pl/portal.php?serwis=pl&dział=206&id>.

²⁵ Z. Rau, *Przestępczość dla okupu, jako akt terroru oraz nowa forma przestępczości zorganizowanej*, s. 161.

²⁶ <http://warszawa.policja.gov.pl/?page=Structure&id=8&nid=2156>.

przez Prezesa Rady Ministrów zarządzeniem z dnia 5 marca 2004 r. Zespół ds. Zwalczania i Zapobiegania Handlowi Ludźmi.

Tendencją obserwowaną w 2000 r. jest multiprzestępcza działalność grup kryminalnych, wykorzystujących każdą możliwość popełnienia najbardziej zyskownych przestępstw, a także wchodzenie w obszar nielegalnej i legalnej działalności gospodarczej, związanej z wyłudzeniami finansowymi oraz towarowymi, lokowaniem przestępczych zysków w legalny obrót gospodarczy i finansowy. Nasilił się także proceder uprowadzeń dla okupu (także uprowadzeń nieletnich) oraz kradzieży i legalizacja luksusowych samochodów na szeroką skalę²⁷.

Podstawą prawną ścigania uprowadzeń dla okupu jest przepis art. 252 k.k. Na uwagę, także zasługuje międzynarodowa konwencja przeciwko braniu zakładników (z dn. 18.12.1979 r.), uchwalona w ramach ONZ, która w stosunku do Polski weszła w życie dnia 24.06.2000 roku.

Porwania zdarzają się najczęściej w dużych miastach i zależą od zamożności potencjalnych ofiar. Na porwania często narażone są osoby powiązane ze światem przestępczym; osoby związane z legalnym biznesem – w szczególności dzieci rodziców prowadzących dochodową działalność, uchodzące za zamożne; biznesmeni i handlowcy, którzy są dłużnikami grup przestępczych²⁸.

Zjawisko prania brudnych pieniędzy stanowi jedną z najtrudniejszych do wykrycia kategorii przestępczości w sferze finansowo-gospodarczej.

Odpowiednie ukrywanie obrotu środków finansowych ma duże znaczenie w zorganizowanym świecie przestępczym, ponieważ muszą liczyć się z tym, że kwoty dokonywanych transakcji (ich wielkość) mogą zwrócić uwagę rynku finansowego – organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Dlatego pranie brudnych pieniędzy jest zasadniczą podstawą funkcjonowania tej przestępczości²⁹.

Problem ten jest w Polsce bardzo aktualny, a skala tego zjawiska będzie w przyszłości narastać, ponieważ nasz system prawny w tej kwestii posiada luki, jest słaba kontrola, coraz większa prywatyzacja (co można wykorzystać do lokowania nielegalnych funduszy), otwarcie Polski na świat (wejście do UE, układ z Schengen) – w rezultacie nasz kraj staje się dobrym miejscem do lokowania i inwestowania brudnych pieniędzy. Ustawa z dnia 16.11.2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzania do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł (tj. Dz.U. 2003 nr 153 poz. 1505) określa cele, zakres obowiązków i uprawnienia Generalnego Inspektora Informacji Finansowej, który wdrożył system informatyczny umożliwiający instytucjom (banki, zakłady ubezpieczeń, fundusze inwestycyjne) elektroniczne przesyłanie danych do GIIF. Jest to element systemu przeciwdziałania i zwalczania przestępczości zorganizowanej, który wykonuje dwie grupy zadań: o charakterze badawczo-analitycznym (gromadzenie informacji uzyskanych od instytucji do tego zobowiązanych);

²⁷ Z. Rau, *Przestępczość...*, s. 148.

²⁸ J. Karczmarek, *Porwania dla okupu, jako akt terroru oraz nowa forma działania przestępczości zorganizowanej* [w:] *Przestępczość...*, red. E.W. Pływaczewski, s. 300.

²⁹ E.W. Pływaczewski, *Proceder prania brudnych pieniędzy, Studia i materiały*, Toruń 1993, s. 18-19.

prewencyjnym (podejmowanie działań, aby przeciwdziałać wprowadzaniu do obrotu finansowego określonych wartości majątkowych)³⁰.

W polskim prawie karnym to zachowanie zostało zabronione w ustawie z dnia 12 października 1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego (art. 5), później zostało zastąpione art. 299 k.k. z 1997 r. [ostatnia nowelizacja tego przepisu dokonana została ustawą z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu terroryzmu (Dz.U. nr 116 poz. 1216)].

Typ podstawowy przestępstwa prania pieniędzy określony został przez ustawodawcę w art. 299 §1 k.k. Dopuszcza się go sprawca, który środki płatnicze, papiery wartościowe lub inne wartości dewizowe, prawa majątkowe albo mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, przyjmuje, przekazuje lub wywozi za granicę, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przepadku. Zachowania takie zagrożone są karą pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8³¹.

Następnym zjawiskiem w przestępczości zorganizowanej jest korupcja. Wspólny interes wszystkich zamieszanych w ten rodzaj przestępstw sprawia, że są one bardzo trudne do wykrycia i jeszcze trudniejsze do udowodnienia. Jest to prawda na tyle powszechna, utwierdzająca w przekonaniu o bezkarności, że ma niewątpliwy wpływ na rozszerzanie się stref bezpośredniego zagrożenia tym zjawiskiem.

Jeśli bowiem panuje przekonanie, że dając lub biorąc łapówki można bez zbytniego ryzyka szybko zarobić dużo pieniędzy, a w dodatku, że jest to zjawisko powszechne, to częstotliwość występowania z propozycją „sprawniejszego załatwienia sprawy” jest znacznie większa, niż gdyby istniało potwierdzone przykładami zagrożenie, że już sama propozycja może pociągnąć za sobą odpowiedzialność karną³².

Kształtowanie się korupcji w Polsce było możliwe, ponieważ do połowy 1991 r. brakowało przepisów karnych regulujących różne przejawy korupcji. W efekcie pojawiły się nowe uwarunkowania i formy korupcji związane z otwarciem granic, kształtowaniem się wolnego rynku, prywatyzacją a także z kryzysem prawa i wymiaru sprawiedliwości.

Uwagę należy zwrócić na wykorzystanie korupcji do swoich celów przez zorganizowane grupy przestępcze, a szczególnie do osiągnięcia wpływów na funkcjonowanie aparatu państwowego. Częstym zjawiskiem stało się tworzenie układów wiążących polityków i urzędników państwowych z przestępcami.

W rezultacie następuje zatarcie granicy pomiędzy sferą prywatną, a publiczną. Obecnie Policja ujawnia coraz więcej przestępstw korupcyjnych. Wynika to przede wszystkim z powołania w latach 2000–2004 osobnych wydziałów do walki z korupcją w Komendach Wojewódzkich Policji.

³⁰ W. Mądrzejowski, *Przestępczość zorganizowana: system zwalczania*, Warszawa 2008, s. 111–112.

³¹ A. Marczyk, *op.cit.*, s. 102.

³² Z. Rau, *Przestępczość...*, s. 267.

W pierwszej połowie 2006 r. ujawniono ich 2247 (ponad 20% więcej niż w pierwszej połowie 2005 r.), głównie dzięki coraz większej liczbie zgłoszeń od obywateli. Powszechna korupcja i nasilająca się przestępczość powodują, że Polska jest postrzegana przez obywateli jako kraj mało bezpieczny³³.

Na terenie Polski walką z przestępczością zorganizowaną (o charakterze ekonomicznym, narkotykowym, kryminalnym, związanym z terroryzmem, także przestępczość transgraniczna) zajmuje się Centralne Biuro Śledcze (CBS). Jest to komórka organizacyjna Policji powołana w 2000 r.

W 2016 roku, w ramach prowadzonych przez Centralne Biuro Śledcze Policji, spraw operacyjnych zainteresowaniem objętych zostało 6 939 (6 829)³⁴ osób, działających w 874 (812) zorganizowanych grupach przestępczych, w tym: w 739 (725) grupach polskich, w 126 (83) grupach międzynarodowych, 3 (2) grupach rosyjskojęzycznych, 6 (2) grupach cudzoziemców.

Polskie grupy przestępcze kierowane były przez 730 (731) zidentyfikowanych liderów, grupy międzynarodowe przez 97 (92), rosyjskojęzyczne przez 3 (3), cudzoziemców 3 (6). Według stanu na 31 grudnia 2016 roku, łączna liczba liderów pozostających w zainteresowaniu Centralnego Biura Śledczego Policji wynosiła 833 (832). W omawianym okresie sprawozdawczym, w obszarze przestępstw kryminalnych, pozostawało w zainteresowaniu 143 (190) grup przestępczych, w obszarze przestępstw narkotykowych – 290 (237) grup przestępczych. Aktywność ekonomiczną prowadziło 341 (320) grup, a działalność multiprzestępczą wykazywało 100 (65) grup zorganizowanych³⁵.

W wyniku krajowych i międzynarodowych działań w zakresie zwalczania zorganizowanej przestępczości Centralne Biuro Śledcze Policji rozbiło łącznie 166 (159) grup przestępczych, w tym 157 (148) polskich, 9 (11) międzynarodowych oraz 2 (0) grup rosyjskojęzycznych.

Od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 roku Centralne Biuro Śledcze Policji wszczęło 1031 (1129) postępowań przygotowawczych, natomiast zakończyło 1285 (1225) spraw. Łącznie w przedmiotowym okresie zatrzymanych zostało 2943 (3477) osób, a 4103 (4476) podejrzanym przedstawiono łącznie 13980 (17056) zarzutów.

Wobec wymienionej liczby osób zastosowano następujące środki zapobiegawcze: areszty tymczasowe 996 (980), dozory policyjne 1301 (1692), poręczenia majątkowe 824 (1111), listy gończe 72 (67)³⁶.

W tym okresie 1362 (1348) osobom przedstawiono 1369 (1358) zarzutów o czyn z art. 258 § 1 i 2 k.k. (tj. udział w zorganizowanej grupie przestępczej).

Powyższy artykuł zastosowano do:

- 1247 (1264) członków grup polskich,
- 113 (84) członków grup międzynarodowych,
- 2 (0) członków grup rosyjskojęzycznych.

³³ W. Mądrzejowski, *Przestępczość...*, s. 58-59.

³⁴ Dane w nawiasach odnoszą się do 2015 roku.

³⁵ Sprawozdanie z działalności Centralnego Biura Śledczego Policji za 2016 rok (w ujęciu statystycznym), s. 1, 2.

³⁶ *Ibidem*, s. 3, 4.

W opisywanym okresie z art. 258 § 3 k.k. (kierowanie grupą lub związkiem mającym na celu popełnianie przestępstw) przedstawiono 160 (117) osobom 164 (124) zarzuty.

Przedmiotowy artykuł zastosowano w stosunku do:

- 151 (107) liderów grup polskich,
- 8 (10) międzynarodowych liderów grup przestępczych,
- 1 (0) liderów grupy rosyjskojęzycznej.

W związku z dużą aktywnością grup przestępczych o charakterze ekonomicznym, działających na szkodę Skarbu Państwa, kierownictwo Centralnego Biura Śledczego Policji wskazało priorytetowe cele do realizacji w 2016 roku. Działania funkcjonariuszy CBŚP ukierunkowane były przede wszystkim na:

- zwalczanie przestępczości w zakresie wyłudzeń podatku VAT,
- zabezpieczenie mienia z nielegalnych dochodów zgromadzonych przez przestępców,
- odzyskiwanie mienia utraconego wyniku popełnianych przestępstw³⁷.

Kontynuowana przez Biuro strategia zwalczania zorganizowanej przestępczości w wymiarze majątkowym zdeterminowana jest ciągłym pojawianiem się nowych form przestępstw, ukierunkowanych na osiągnięcie wymiernych zysków finansowych. Strategia ta opiera się, oprócz zwalczania samej przestępczości, także na podejmowaniu zdecydowanych działań w kierunku pozbawienia sprawców korzyści uzyskiwanych z przestępczej działalności. Takimi działaniami są między innymi: przedsięwzięcia organizacyjne i szkoleniowe, ścisła współpraca z instytucjami zajmującymi się przeciwdziałaniem praniu pieniędzy (Generalnym Inspektorem Informacji Finansowej) i odzyskiwaniem mienia (Wydział Odzyskiwania Mienia Biura Kryminalnego KGP), realizowana również w wymiarze międzynarodowym³⁸.

W obszarze zwalczania zorganizowanej przestępczości narkotykowej efektem działań Centralnego Biura Śledczego Policji we wspomnianym okresie była likwidacja 12 (14) laboratoriów narkotyków syntetycznych oraz 108 (131) profesjonalnie zorganizowanych plantacji konopi indyjskich. W obszarze zwalczania zorganizowanej przestępczości kryminalnej działania funkcjonariuszy CBŚP w okresie sprawozdawczym 2016 roku miały na celu m.in. zwalczanie zorganizowanych grup trudniących się nielegalną produkcją i handlem bronią i amunicją, kradzieżami luksusowych samochodów i uprowadzeniami dla okupu³⁹.

Opierając się na danych ze statystyki policyjnej należy mieć świadomość, że jest to tylko pewna część zdarzeń przestępnych, które dotarły do wiadomości organów ścigania. Pozostałe stanowią ciemną liczbę przestępstw. Im większa ciemna liczba przestępstw, tym mniej wiarygodne dane o stanie przestępczości. Mniej rzeczywiste dane, czy zafałszowane dane, dotyczą wszelkich statystyk, nie tylko policyjnych. Dotychczasowa praktyka policyjna w wielu krajach wykazuje, że wiele czynów nie jest rejestrowanych przez policję, pomimo że zostały zgłoszone. Czy świadczy to o spadku przestępczości? Innym elementem wiarygodności danych statystycznych może być spadek wykrywalności. Kolejnym, sezonowość niektórych przestępstw. Natomiast ostatnie zmiany polityki karnej

³⁷ *Ibidem*, s. 6.

³⁸ *Ibidem*, s. 7.

³⁹ *Ibidem*, s. 8.

w postaci zaostżenia niektórych kar, a także pozytywna rola mediów informujących o wielu tragicznych zdarzeniach, to również ważne czynniki wpływające na ostrożność potencjalnych ofiar, a zatem na stan rzeczywistej przestępczości⁴⁰.

Kryminologiczna analiza zagadnienia struktury i dynamiki przestępczości nie doprowadziła jeszcze do rozpoznania jej rzeczywistych rozmiarów. Wiadomo jednak, że zgłoszenie przez ofiarę przestępstwa w każdym kraju nie musi być równoznaczne z przyjęciem tego zgłoszenia i nadanie mu rangi procesowej przez policję. Poziom przestępczości, jak i poziom wykrywalności przestępstw stanowią obecnie najważniejsze miary skuteczności pracy policji, stąd niezwykle powszechne staje się dążenie do wykazywania jak najmniejszej liczby przestępstw, głównie zaś takich, które nie rokują dobrze w kwestii wykrycia ich sprawców⁴¹.

Działalność grup przestępczych wspierają grupy wyspecjalizowanych ekspertów w zakresie rachunkowości, prawa podatkowego i finansowego, a także cywilnego i karnego. Celem ich działania jest kamuflowanie przestępczej działalności oraz opracowywanie i wdrażanie nowoczesnych przedsięwzięć zmierzających do wykorzystania ich w wyrafinowanym *modus operandi* sprawców.

Przeciwdziałanie i zwalczanie przestępczości zorganizowanej ze względu na jej wielkoobszarowy charakter, wysokie straty oraz skalę, wymaga bardzo ścisłej współpracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Podejmowanie jakichkolwiek decyzji o działaniach działań w sferze bezpieczeństwa i porządku publicznego powinno być dokonywane po rzetelnej analizie oraz identyfikacji zagrożeń, a także oczekiwań społeczeństwa w kwestii ich zapobiegania. W walce z zorganizowaną przestępczością oraz z działaniami jej towarzyszącymi, takimi jak korupcja, przestępstwa gospodarcze, ubezpieczeniowe czy giełdowe, zaangażowane powinny być międzynarodowe organizacje, zarówno na poziomie regionalnym, jaki światowym. Różnego rodzaju organizacje międzynarodowe ogłaszają dokumenty mające charakter wiążący strony (konwencje), a także dokumenty niezobowiązujące prawnie (zalecenia). Organizacje te określają kierunki oraz strategie (standardy) działania, i zapobiegania transnarodowej zorganizowanej przestępczości. Podejmują przedsięwzięcia polityczne oraz czynności operacyjne i procesowe, w które angażują wielu specjalistów i służby policyjne, graniczne, czy skarbowe⁴².

W polskich realiach przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie jest problemem nowym i nadal w zasadzie nieznanym, co więcej, jest on bardzo ważny nie tylko z punktu widzenia jego znaczenia społecznego, ale też dlatego, że dotyczy on w znacznym stopniu wiarygodności organów państwa i potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego kraju. Przedstawić należało więc tę tematykę z dwóch powodów. Po pierwsze, istnieje coraz większe zagrożenie przestępczością zorganizowaną, jako zjawiskiem

⁴⁰ J. Wójcik, *Główne Problemy Przestępczości w Polsce*, Zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Informatyki Zarządzania i Administracji w Warszawie 2011, nr 3 (16) s. 1.

⁴¹ A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nierejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001, s. 13.

⁴² <https://mswia.gov.pl/pl/wspolpracamiedzynarod/wspolpraca-w-ramach-ue/13062,Zwalczanie-przestepczosci-zorganizowanej-oraz-walka-zterroryzmem.html>, 7.01.2016.

dynamicznie ewoluującym i nieprzewidywalnym. Należy więc dążyć do jego szczegółowego poznania, jak również wypracować metody prognozowania, co będzie stanowić podstawę do skoordynowanych działań zapobiegawczych. Po drugie, zjawisko to na gruncie polskim jest w istocie kryminologicznie niezdiagnozowane, a poprzez fałszywe przedstawienie w mediach jego zwalczanie częstokroć jest utrudnione⁴³.

Przestępczość gospodarcza (ekonomiczna) powoduje najwyższe straty, wynikające z działalności przestępczej, zarówno dla budżetu państwa (np. poprzez zmniejszenie wpływów, uzyskiwanie nienależnych zwrotów, wyłudzenie dopłat), jak i sektora prywatnego – poprzez bezpośrednie zmniejszenie dochodów oraz spadek konkurencyjności, w tym w kontekście rozwoju szarej strefy, czy zawyżania kosztów działalności przez podmioty gospodarcze działające z naruszeniem prawa. Przestępstwom ekonomicznym towarzyszą często również inne rodzaje nielegalnej działalności, w tym przestępczość kryminalna (np. fałszowanie dokumentów), a także przestępczość korupcyjna i pranie pieniędzy. Przestępczość gospodarcza dotyczy zatem nie tylko sfery bezpieczeństwa i porządku publicznego, lecz również bezpieczeństwa ekonomicznego państwa, a także przekłada się na opłacalność i bezpieczeństwo prowadzenia działalności gospodarczej.

W przyjętym w Polsce modelu przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej funkcjonuje wiele niezależnych od siebie służb, organów i instytucji, w efekcie czego część działań prowadzonych w tym zakresie ma charakter rozproszony i często zawężony swoim zasięgiem do poszczególnych resortów i podmiotów⁴⁴.

Główną służbą powołaną do walki z przestępczością, w tym także przestępczością zorganizowaną, jest Policja, a jej obowiązki uregulowane są w Ustawie o Policji z 6 kwietnia 1990 r. Najistotniejszą rolę w systemie zwalczania przestępczości zorganizowanej odgrywa prokuratura. Instytucja ta weryfikuje i poddaje ocenie efekty pracy wszystkich podmiotów, zajmujących się zwalczaniem i przeciwdziałaniem przestępczości zorganizowanej, przed skierowaniem ich na drogę postępowania sądowego. Na terenie Polski walką z przestępczością zorganizowaną (o charakterze ekonomicznym, narkotykowym, kryminalnym, związanym z terroryzmem, także przestępczość transgraniczna) zajmuje się Centralne Biuro Śledcze (CBS). Jest to komórka organizacyjna Policji powołana w 2000 roku⁴⁵.

Kolejną instytucją powołaną do wali z przestępczością zorganizowaną jest Centralne Biuro Antykorupcyjne które, w myśl Ustawy z 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym, jest służbą specjalną powołaną do spraw zwalczania korupcji w życiu publicznym i gospodarczym, w szczególności w instytucjach państwowych i samorządowych, a także instytucjach godzących w interesy ekonomiczne państwa⁴⁶.

Należy pamiętać również jak ogromne znaczenie rozwiązań posiada kodeks postępowania karnego w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, w szczególności

⁴³ <http://kultura.onet.pl/ksiazki/fragmenty/przestepczosc-zorganizowanaw-polsce-i-jej-zwalczanie,1,5344896,artykul.html>, 4.06.2013.

⁴⁴ Program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej na lata 2015 – 2020, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Projekt z dnia 3 kwietnia 2015 r., Warszawa.

⁴⁵ <http://www.przestepczoscorganizowana.pl/index.php?go=17>.

⁴⁶ *Ibidem*.

instytucja świadka koronnego. Proces karny stanowi jedno z pomocniczych ogniw łańcucha działań przeciwko zorganizowanej przestępczości, odgrywa olbrzymią rolę. Jego zadaniem jest skuteczne pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osób podejrzanych o udział w takim procederze, a z drugiej strony oczyszczenie z zarzutów osób niewinnych⁴⁷.

Z punktu widzenia zwalczania zorganizowanej przestępczości istnieją na gruncie procesowym dwie podstawowe grupy problemów: przewlekłość postępowania i skuteczność gromadzenia dowodów. Przewlekłość postępowania uniemożliwia skuteczne ściganie przestępców, ma także niebagatelny wpływ na wartość dowodów (np. zacieranie się pamięci u świadków).

Przyczyny przewlekłości postępowania bardzo często pozostają w swej naturze niezależne od zachowania uczestników postępowania. W szczególności dotyczy to wydłużającego się oczekiwania na wyznaczenie terminu rozprawy, jej przerywanie i wyznaczanie maksymalnych terminów przerw, wielomiesięczne oczekiwanie na ekspertyzy czy opinie.

Analizując przewlekłość postępowań karnych w sprawach przeciwko zorganizowanej przestępczości gospodarczej wyodrębnić należy zjawiska szczególnie sprzyjające jej rozwojowi, takie jak brak dostatecznego przygotowania organów procesowych prowadzących i biorących udział w postępowaniu, brak zrozumienia i wiedzy na temat sposobów i zakresu działania przestępczości gospodarczej⁴⁸. Zarówno złe podejście do tych postępowań – częste taktowanie ich na równi z innymi postępowaniami, zwłaszcza w zakresie wyznaczania terminów posiedzeń, częstych i długotrwałych przerw. Brak dyscypliny w wymaganiu od uczestników postępowania obecności – zwłaszcza wśród pełnomocników, obrońców i oskarżonych⁴⁹. Nieefektywny system uzyskiwania ekspertyz i opinii, których otrzymanie trwa niekiedy całymi miesiącami, zasadniczo przedłużając postępowanie oraz powstawanie środowiska przyjaznego rozwojowi zorganizowanej przestępczości.

Za szczególnie przydatną do zwalczania przestępczości zorganizowanej uważa się instytucję świadka koronnego. Instytucję świadka koronnego wprowadzono do polskiego ustawodawstwa karnego zarówno w formie karnomaterialnej (rozwiązania przewidziane w przepisach art. 60 § 3 i 60 § 4 obowiązującego k.k., określane mianem tzw. małego świadka koronnego), jak i w formie karnoprosesowej, którą przewiduje ustawa o świadku koronnym. Ustawa ta została uchwalona 25 czerwca 1997 r.⁵⁰ Nie ulega wątpliwości, że instytucja świadka koronnego stanowi skuteczny oręż w walce z zorganizowanymi formami przestępczości. Jest to osoba, która wcześniej popełniała przestępstwa, ma status podejrzanego w sprawie karnej i została dopuszczona, jako „skruszony” przestępca, do składania zeznań w charakterze świadka. Zgodnie z treścią

⁴⁷ P. Wiliński, *Procesowe środki zwalczania przestępczości zorganizowanej. Uwagi o przewlekłości postępowania karnego*, Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych, Rok X, z. 1, s. 184.

⁴⁸ J.W. Wójcik, *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, Kraków 2004, s. 73–463.

⁴⁹ P. Wiliński, *Procesowe środki...*, s. 190.

⁵⁰ S. Waltoś, *Spór o świadka koronnego w Polsce [w:] Prawo karne i proces karny wobec nowych form i technik przestępczości*, red. H.J. Hirsch, P. Hofmański, E.W. Pływaczewski, C. Roxin, Białystok 1997, s. 429.

art. 3 ust. 1 ustawy, można dopuścić dowód z zeznań świadka koronnego, jeżeli łącznie zostały spełnione następujące warunki:

- do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu, jako podejrzany, w swoich wyjaśnieniach przekazał informacje, które mogą przyczynić się do ujawnienia okoliczności przestępstwa, wykrycia pozostałych sprawców, ujawnienia dalszych przestępstw lub zapobieżenia im, a także ujawnił majątek swój oraz znany mu majątek pozostałych sprawców przestępstwa,
- podejrzany zobowiązał się do złożenia przed sądem wyczerpujących zeznań dotyczących osób uczestniczących w przestępstwie oraz pozostałych okoliczności popełnienia przestępstwa. Przepisów ustawy nie stosuje się do podejrzanego, który w związku z udziałem w przestępstwie popełnionym w zorganizowanej grupie albo związku mających na celu ich popełnienie,
- usiłował popełnić albo popełnił zbrodnię zabójstwa lub współdziałał w popełnieniu takiej zbrodni,
- nakłaniał inną osobę do popełnienia czynu zabronionego, określonego w katalogu ustawy, w celu skierowania przeciwko niej postępowania karnego,
- kierował zorganizowaną grupą albo związkiem mającymi na celu popełnienie przestępstwa⁵¹.

W razie wydania przez sąd postanowienia o dopuszczeniu dowodu z zeznań świadka koronnego, prokurator sporządza kopie materiałów dotyczących tej osoby i wyłącza do odrębnego postępowania, które następnie zawiesza. Zawieszenie postępowania prokuratorskiego trwa do czasu prawomocnego zakończenia sprawy sądowej przeciwko pozostałym sprawcom, przeciwko którym świadek koronny zeznawał. W ciągu 14 dni od dnia uprawomocnienia się wyroku przeciwko pozostałym sprawcom prokurator wydaje postanowienie o umorzeniu w sprawie przeciwko świadkowi koronnemu, gdyż na podstawie art. 9 ustawy sprawca nie podlega karze za przestępstwa, w których uczestniczył i które jako świadek koronny ujawnił.

Umorzenie postępowania wobec świadka koronnego nie będzie możliwe, jeżeli w toku postępowania:

- zeznał nieprawdę lub zataił prawdę co do istotnych okoliczności sprawy albo odmówił zeznań przed sądem,
- popełnił nowe przestępstwo, działając w zorganizowanej grupie albo związku mającym na celu popełnienie przestępstwa,
- zataił majątek swój oraz znany mu majątek pozostałych członków zorganizowanej grupy przestępczej⁵².

Zasadniczym celem wprowadzenia przez ustawodawcę tej instytucji było stworzenie możliwości pozyskania nowego, skutecznego dowodu w procesie karnym, jednak fundamentalnym problemem praktycznym stała się ocena wartości dowodowej takich zeznań.

⁵¹ K. Karsznicki, *Program ochrony świadka w Polsce na tle regulacji prawnych innych państw członkowskich Unii Europejskiej*, Prok. i Pr. 2013, 9, s. 25.

⁵² Ustawa o świadku koronnym z dnia 25 czerwca 1997 (Dz.U. nr 36 poz. 232 ze zm.).

Z pewnością gwałtowny rozwój tej przestępczości w Polsce wskazuje na to, że w walce z niektórymi jej formami mogłaby być przydatna instytucja świadka koronnego. Wskazać tu można na produkcję i obrót narkotykami, hurtowe afery przemytnicze połączone z korupcją pracowników organów celnych i finansowych, oparte na międzynarodowych powiązaniach przestępczych kradzieże samochodów, gangowe wymuszanie rozbójnicze itp. Trafne wydaje się także umieszczanie przepisów o świadku koronnym w ustawach dodatkowych, skoro instytucja ta odbiega od klasycznych zasad prawa i procesu karnego ujętych w kodeksach. Ta wyjątkowość regulacji prawnej uzasadnia także czasowe oznaczanie jej obowiązywania. Pozwala to bowiem zarówno na analizę skuteczności jej stosowania, jak i na ewentualne korekty poszczególnych rozwiązań.

3. Zakończenie

W Polsce mamy sytuację, w której brak jest prowadzonych systematycznie badań nad zjawiskiem przestępczości zorganizowanej. Zwłaszcza jeżeli porównamy to z dorobkiem istniejącym poza granicami naszego kraju. Nie jest to obszar szczególnie eksplorowany przez kryminologów. Czy zatem można mówić o właściwym tworzeniu polityki karnej w oderwaniu od rzeczywistości⁵³, bez analizy efektów funkcjonowania istniejącego prawa? Czym w takim razie uzasadniać wprowadzanie nowych regulacji w tym zakresie? Wymaganiami międzynarodowymi? Niedookreślonym zagrożeniem te strony bliżej nieznanego zjawiska?⁵⁴ Opierając się na symptomach, które mogą mieć różne przyczyny?

Należy podkreślić, że bez społeczeństwa, jego świadomości i zaangażowania nie ma możliwości skutecznego przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej.

To społeczeństwo wytwarza popyt na niektóre towary i usługi, albo „odwraca głowę”, oczekując, że to organy państwowe same sobie poradzą. Zwalczanie przestępczości zależy od wielu czynników, włączając w to wolę decydentów politycznych, patrzących dalej niż doraźne potrzeby kampanii wyborczej oraz aktywność organów ścigania. Zakres kryminalizacji jest ważnym, ale mimo wszystko tylko jednym z wielu aspektów całościowego podejścia do powyższej problematyki. Działalność przestępcza prowadzona obecnie przez zorganizowane grupy przestępcze na terenie Polski wykazuje charakter międzynarodowy (udział przedstawicieli innych państw). Również polskie grupy przestępcze rozszerzają swoją działalność na obszar państw Europy Zachodniej (w szczególności Wielkiej Brytanii, Hiszpanii i Włoch), jak też obecne są w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Największą strefę aktywności zorganizowanych grup przestępczych stanowi przestępczość ekonomiczna, powodująca olbrzymie straty dla Skarbu Państwa. Działalność ta polega przede wszystkim na: zmniejszeniu wpływów

⁵³ Komunikat Komisji Europejskiej do Rady i Parlamentu Europejskiego z dnia 2 czerwca 2005 r. zatytułowany „Developing a strategic concept on tackling organised crime”, (SEC (2005) 724), s. 3 i nast.

⁵⁴ O wykorzystywaniu przez władzę strachu społeczeństwa przed nieokreślonymi zjawiskami terroryzmu i przestępczości zorganizowanej zob. P. van Duyne, *The creation of a threat image. Media, policy making and organised crime* [w:] *Threats and Pahntoms of Organised Crime, Corruption and Terrorism*, red. P. van Duyne, M. Jager, K. von Lampe, J.L. Newell, Nijmegen 2004, s. 21 i nast.

do budżetu państwa, uzyskiwaniu nienależnych zwrotów, czy też wyłudzeniu dopłat. Obok typowych form przestępczości ekonomicznej, takich jak wyłudzenia podatku VAT i akcyzy, zaniżenie należności publicznoprawnych oraz przestępstw na rynku kapitałowym i ubezpieczeniowym, obecne są przestępstwa ukierunkowane na nieprawidłowości związane z uzyskaniem zamówienia publicznego oraz przeciwko prawom własności. Zorganizowane grupy przestępcze odwołują się do praktyk korupcyjnych oraz przestępstwa prania pieniędzy, w celu legalizowania lub ukrywania środków majątkowych pochodzących z przestępstw. Zorganizowana przestępczość narkotykowa zdeterminowana jest zagranicznymi tendencjami w zakresie popytu na narkotyki oraz dostępnością prekursorów do ich produkcji (narkotyki syntetyczne). Polska jest zarówno krajem docelowym, jak i tranzytowym w rynku dystrybucji środków odurzających oraz krajem produkcji i uprawy narkotyków. W obszarze zorganizowanej przestępczości kryminalnej istotnym zagrożeniem są czyny związane z nielegalną migracją, nielegalnym obrotem bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi, fałszerstwami pieniędzy, a także przestępczością samochodową. Odnotowuje się również powracanie do przestępczej działalności liderów zorganizowanych grup przestępczych, którzy opuszczają ośrodki prawnej izolacji. Rejestrowane są także przypadki kierowania zorganizowanymi grupami przestępczymi z aresztu lub więzienia. Prognozuje się możliwość odtworzenia zorganizowanych grup przestępczych po upuszczeniu ośrodków prawnej izolacji przez ich liderów, co może spowodować wzrost liczby zdarzeń o podłożu kryminalnym z użyciem broni palnej i materiałów wybuchowych na tle porachunkowym⁵⁵.

Przestępczość zorganizowana ze względu na swój charakter jest bardzo niebezpieczna, a jej rozbudowana struktura nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie powoduje wielkie zagrożenie dla zwykłego człowieka. Samo przedstawienie zjawiska okazuje się niewystarczające i dla lepszego zobrazowania należy wskazać dziedziny życia, w których przestępczość zorganizowana może sięgać. Analizując problem zorganizowanych grup przestępczych dochodzi się do wniosku, iż występują one zazwyczaj tam, gdzie możliwość zarobku przy zachowaniu teoretycznego bezpieczeństwa jest największa. Trzeba również nadmienić, że najwyższe zyski osiągają tylko i wyłącznie silnie rozbudowane grupy, mające swoich przedstawicieli w różnych częściach świata.

Zorganizowana przestępczość nie stanowi problemu tylko w wybranym kraju, czy części świata. Jest to problem międzynarodowy, z którym od bardzo dawna walczą organizacje zarówno wewnątrz krajowe, jak i utworzone tylko i wyłącznie w tym celu organizacje międzynarodowe.

Same organizacje nie gwarantują skutecznej ochrony przed tym zjawiskiem. W takiej sytuacji z pomocą przychodzą przepisy zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Rozbudowany charakter tych norm ma na celu objęcie ochroną jak największej części życia zarówno publicznego, jak i gospodarczego, aby w jak najlepszym stopniu zabezpieczyć chronione dobra. Strach przed takimi zjawiskami wśród ludzi jest powszechny i nie można się temu dziwić. Każdy z nas pragnie spokojnego i bezpiecznego życia, a posiadanie świadomości o zagrożeniach czyhających w wielu dziedzinach życia codziennego

⁵⁵ Raport o stanie bezpieczeństwa Polski, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Warszawa 2014, s. 99–100.

nie pomaga w tym. Można jednak patrzeć optymistycznie w przyszłość, ponieważ jak wykazują badania, z roku na rok coraz mniej dokonuje się działań przestępczych, przy jednoczesnym zwiększeniu się wykrywalności, nie tylko samych przestępstw, ale i całych grup. Takie działanie może przynosić tylko pozytywny efekt na świadomość zwykłych obywateli.

* * *

Organized Crime

Issues of organised crime in the last several dozen years have been a subject of various debates internationally. To analyse the phenomenon of organised crime, its state, dynamics and structure firstly, it is required to develop a definition of the notion. The author has examined court sentences in relation to organised crime focusing as well on the extent and structure of the phenomenon, exploring polish judicial law resources. The aim of this article is to describe the phenomenon and highlight its main types.

Key words: Organized crime, key witness, Organized crime group, Size of organized crime, structure organized crime